

BESMELESİZ KESİLEN HAYVANLAR

Allah'tan başkasının adını anarak hayvan kesen birini onaylamak, o hayvanın etinden yemek suretiyle ona uymak kişiyi tereddütsüz bir şekilde müşrik yapacaktır.

Besmele çekilmeden kesilen hayvanların hükmü helal gıda konusunun günümüzde en çok tartışılan meselelerinin başında gelmektedir. Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine mensup âlimler En'âm suresinin 121. ayetini delil göstererek hayvan kesiminde besmelenin **farz**, besmelesiz kesilen hayvanların **haram** olduğunu kabul etmişlerdir. Şâfiî mezhebinde ise bunun tam aksine hayvan kesiminde besmele çekmek **farz değildir**, dolayısıyla besmelesiz kesilen hayvanlar da **helaldir**.

Aslında yukarıdaki iki zıt görüş de aynı ayetle yani En'âm suresinin 121. ayeti ile temellendirilmektedir. Besmelenin farz olduğunu iddia edenler, ilgili ayeti "Üzerine Allah'ın adı anılmayan (hayvan)lardan yemeyin! Çünkü bu şekilde davranış fasıklıktır..." şeklinde tercüme etmektedirler. Gerçekten de ayet bu şekilde anlaşılacak olursa kesilirken üzerine Allah'ın adı anılmayan hayvanların yenilmesi haram olup bu hayvanların etini yiyenler de fasık olacaklardır! Besmelenin farz olmadığını iddia edenler ise ayetin bu şekilde tercüme edilip anlaşılmasının yanlış olduğunu, burada besmelesiz kesilen hayvanlardan değil; Allah'tan başkasının adı anılarak kesilenlerden bahsedildiğini söylemektedirler. Biz de bu yazımızda En'âm suresinin 121. ayetini fazla ayrıntıya girmeden; ama farklı açılardan ele alarak hayvan kesiminde besmele çekmenin şart olup olmadığı hususunda bir sonuca varmaya çalışacağız.¹

1. Arap Dili Açısından

Tartışmalara konu edilen En'âm suresi 121. ayetin ilk kısmının Arapçasını bir görelim:

وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذَكَّرِ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ

Hayvan kesiminde besmeleyi farz kabul edenlerin, ayeti "Üzerine Allah'ın adı anılmayan (hayvan)lardan yemeyin! Çünkü bu şekilde davranış fasıklıktır..." şeklinde iki ayrı cümle olarak tercüme ettiklerini, karşıt görüş sahiplerinin ise ayeti bu şekilde tercüme etmenin yanlış olduğunu söylediklerini ifade etmiştik.

Gerçekten de ayete Arap dili açısından baktığımızda burada bir tercüme ve anlama hatası yapıldığını, bundan dolayı da yanlış bir hükme varıldığını görüyoruz. Şöyle ki:

Besmeleyi şart görenler ayetteki وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ cümlesini başındaki vâv harfinden dolayı kendisinden önceki وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذَكَّرِ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ cümlesine atıf olarak kabul etmişlerdir. Hâlbuki Arap dili açısından böyle bir şey mümkün değildir. Çünkü وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ ifadesi, cümle içinde hâl konumunda olup yeme yasağını kesilen hayvanın "fısk" olması hali ile sınırlamaktadır.

Şâfiî fakihlerden Hatîb eş-Şirbînî, bu cümlenin kendisinden önceki cümleye atfedilemeyeceğini, çünkü ikisi arasında Arap dili kuralları açısından tam

¹ Konu hakkında daha ayrıntılı bilgi edinmek isteyenler İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanan (sayı: 31, yıl: 2018, s. 491-508) "Hayvan Kesiminde Besmele Meselesi" başlıklı akademik makalemize başvurabilirler.

bir zıtlık (tebâyün) bulunduğunu belirtmiştir. Bunun sebebi, وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذَكَّرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ, cümlesinin fiilî-inşâî; وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ cümlesinin ismî-haberî olmasıdır. Yerleşik nahiv kurallarına göre bu iki cümlelerin birbirine atfedilmesi doğru değildir. Şirbînî'ye göre birbirene atfedilmesi doğru değildir. Şirbînî'ye göre وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ cümlesi, başındaki vâv harfinin konumundan dolayı bir suâl-i mukadderin (sorulma ihtimali olan, gelmesi beklenen bir sorunun) cevabı da olamaz. Dolayısıyla buradaki vâv'ın, "vâv-ı hâliyye/ durum bildiren vâv" olmasından başka bir ihtimal kalmamaktadır.² Böyle olunca ayetteki yasak besmelesiz kesimle değil; kesilen hayvanın fısk olması durumu ile kayıtlanmış olur. Bu fısk oluş da Allah'ın kitabında (En'âm 145. ayette) "Allah'tan başkasının adı anılarak kesilenler" şeklinde açıklanmıştır.

Mezhep imamlarından İmam Şâfiî'nin de bu görüşte olduğu belirtilmektedir. O, ayette yer alan وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذَكَّرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ ibaresi ile kastedilenin putlar için kesilen hayvanlar olduğunu şöyle ifade etmiştir:

"Allah Teâlâ'nın –En'âm 121. ayetin devamında yer alan- 'Eğer onlara uyarırsanız kesinlikle siz de müşrik olursunuz' buyruğu, putlar adına kurban

edilenlerle ilgilidir. Yani, 'Eğer putlar adına kesilen hayvanların etini yemeye razı olursanız bu, sizlerin de o putların ilahlığına razı olduğunuz manasına gelir. Bu ise, şirki gerektirir' demektir."

Şâfiî, âyetteki fısk kavramı için "Allah'ın kitabından, bunun ne zaman fısk olacağını araştırdık" demiş ve En'âm suresinin 145. ayetindeki أَوْ فَسْقًا أَهْلًا لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ cümlesini delil göstererek fısk kavramının 'üzerine Allah'tan başkasının adı anılarak kesildiği için fısk olan hayvan' ifadesi ile tefsir edildiğini belirtmiştir.³

Meşhur müfessirlerden Fahreddin er-Râzî de hayvan kesiminde besmelenin farz olmadığını düşünmekte ve En'âm suresi 121. ayetten yola çıkarak besmeleyi farz kabul edenler için: "Onların zannettiği gibi bu ayet onların lehine değil, bizim lehimize delil olur" deyip şu açıklamaları yapmaktadır:

"Buradaki vâv'ın atıf vâv'ı olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü وَلَا تَأْكُلُوا ibaresi fiil cümlesi, وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ ise isim cümlesidir. Zaruret halleri haricinde isim cümlesinin fiil cümlesine atfedilmesi hoş değildir. Vâv'ın burada atıf için olamayacağı anlaşılınca geriye onun "hâliyye" olması seçeneği kalır (...)

Ayrıca bu ayette fısk oluş durumu mücmel/kapalı

2 Hatib eş-Şirbînî, Muğni'l-Muhtâc, Mısır, 1958, c: 4, s. 272.

3 Fahreddin er-Râzî, et-Tefsîru'l-Kebîr, Beyrut, 1999, c: 5, s. 131.

birakılmış, açıklanmamıştır. Ama aynı surenin 145. ayetinde: ‘üzerine Allah’tan başkasının adı anılarak kesildiği için fısk olan hayvan’ şeklinde buyurularak 121. ayette geçen fısk ‘Allah’tan başkasının adı anılarak kesilenler’ ifadesi ile açıklanmıştır.”⁴

Bu açıklamalar doğrudur. O halde Arap dili kuralları gözetilerek ayetin meali şöyle olmalıdır:

“Üzerine Allah’ın adı anılmadan kesilen hayvanın fısk olduğu kesin ise ondan yemeyin!”

Mana Arap dili kurallarına uygun bir şekilde verince ayette besmelesiz kesilen hayvanlardan bahsedilmediği, aksine Allah’tan başkasının adı anılarak kesilen hayvanlardan söz edildiği ve bu şekilde kesildiği konusunda hiçbir şüphe bulunmadığı zaman o etlerden asla yenilmemesi gerektiği anlaşılmaktadır.

2. Fısk Kavramı Açısından

Hayvan kesiminde besmelenin farz olmadığına bir delili de ayetteki fısk kavramıdır. Bu da En’âm suresinin 145. ayetinde Allah’tan başkasının adı anılarak kesilen hayvanları ifade etmektedir. Yani her kim bile bile Allah’tan başkasının adı anılarak kesilen bir hayvanı yerse ondan başka bir ilahın varlığını kabul etmiş olacağından bu davranış onu fasık yapacak yani dinden çıkaracaktır. Yoksa üzerine besmele çekilmeden kesilen şeyleri yemek fasıklık sayılmaz. İmam Nevevî, besmelesiz kesilen hayvanların etlerini yemenin fasıklık sayılmayacağı konusunda ümmetin icmâ ettiğini belirtirken⁵ müfessirlerden Âlûsî de icthada konu olmuş fiilleri işlemenin ayette belirtilen fısk kapsamına girmeyeceğini söylemiştir.⁶

Tartışmalara konu olan bu ayetin tamamı şöyledir:

“Üzerine Allah’ın adı anılmadan kesilen hayvanın fısk olduğu kesin ise ondan yemeyin! Şeytanlar dostlarına, sizinle mücadele etmelerini fısıldarlar. Eğer onlara uyarsanız kesinlikle siz de müşrik olursunuz.”

Görüldüğü gibi ayette ‘fısk’ kavramı ile birlikte ‘şirk’

kavramı da geçmektedir. Bu, meselenin tevhid – şirk bağlamında düşünülmesi gerektiğini göstermesi bakımından hayli önemli bir ayrıntıdır. Yani Allah’tan başkasının adını anarak hayvan kesen birini onaylamak, o hayvanın etinden yemek suretiyle ona uymak kişiyi tereddütsüz bir şekilde müşrik yapacaktır. Mesele böylesine önemlidir. Dolayısıyla bir kez daha ifade etmeliyiz ki ayette besmele çekilip çekilmeme durumundan değil; hayvanın Allah’tan başkası adına kesilip kesilmemesi durumundan bahsedilmektedir.

3. Sure Bütünlüğü Açısından

En’âm suresi 121. ayette üzerine Allah’tan başkasının adı anıldığı için fısk olan hayvanın yenilmemesinden söz edildiğinin bir diğer kanıtı, bu ayetin içinde bulunduğu En’âm suresidir. Allah Teâlâ bu suresinin 118 ve 119. ayetlerinde şöyle buyurmuştur:

“Allah’ın ayetlerine inanıp güveniyorsanız artık onun adı anılarak kesilenlerden yiyeceksiniz.”

Size ne oluyor ki Allah’ın adı anılarak kesilenlerden yemiyorsunuz!⁷ Oysa Allah, haram kıldığı her şeyi size ayrıntılı olarak açıklamıştır; çaresiz kalıp yedikleriniz başka. Birçokları, kendi arzularına uyarak bilgisizce insanları saptırırlar. Rabbin, sınırları aşanları çok iyi bilir.”

Meali verilen bu ayetlerde yenilmesi haram kılınan şeylerin ayrıntılı olarak açıklandığı bildirilmiştir. Bu ayrıntılı açıklama aynı surenin 145. ayetinde şöyle yapılmıştır:

“De ki: Bana gelen vahiyde yiyecek olan şeylerden başka yemesi haram kılınmış bir şey bulamıyorum: Ölü (leş), akmış kan, domuz eti –ki bir pisliktir– ya da üzerine Allah’tan başkasının adı anılarak kesildiği için fısk olan hayvan. Kim zorda kalır da isyan etmeden ve aşırıya gitmeden bunlardan yerse senin Rabbin bağışlaması çok, iyiliği bol olandır.”

⁷ En’âm suresi Mekke’de indiği için bu ayetler, Mekke döneminde Müslümanların, müşriklerin Allah’ın adını anarak kesdikleri hayvanların etinden yemediklerini gösteriyor. Çünkü müşrikler, kestikleri hayvanların sadece bir kısmı üzerine Allah’ın adını anmaz (En’âm 6/138), onları Allah’tan başkası adına keserlerdi (En’âm 6/145). Ayetler çok açık olmasına rağmen fıkıh mezhepleri, müşriklerin kestiklerini yemenin haram olduğu konusunda ittifak etmişlerdir! Hâlbuki haram olan, müşriklerin kestiği her hayvan değil; ondan başkasının adını anarak kestikleri hayvanlardır. Müşrikler o hayvanları, bu iş için yerleştirilmiş taşlar (nusb) üzerinde kestikleri için o taşların üzerinde kesildiği bilinenler de aynı şekilde haramdır. Bkz Mâide 5/3.

Kesilmeden ölmüş hayvan, akıtılmış kan, domuz eti ve Allah'tan başkasının adı anıldığı için fısk özelliği kazanmış olan hayvanlardan başka haram kılınan herhangi bir hayvansal gıdanın bulunmadığının bildirildiği bu ayette besmelesiz kesilen hayvanlara yer verilmediği ayan beyan ortadadır. Ayetler arasında herhangi bir çelişki yoktur. Yani bir ayette anlatılan husus, diğer ayette unutulmamıştır. İmam Şâfii ve Fahreddin er-Râzî'nin "Bu ayetteki fısk kavramı 121. ayette geçen fısk kavramının ne olduğunu izah ediyor" şeklindeki gayet isabetli açıklamalarını bir kez daha hatırlatmak isteriz. Yani sure bütünlüğü de net bir şekilde göstermektedir ki haram kılınan hayvansal gıdaların arasında besmelesiz kesilenler yoktur. En'âm 121. ayette bahsi geçen ise fısk olduğu kesin olan yani Allah'tan başkasının adı anılarak kesildiği kesin olarak bilinen hayvanlardır.

4. Kur'an Bütünlüğü Açısından

Sadece En'âm suresinin 145. ayeti değil; haram kılınan hayvansal gıdaların anlatıldığı Bakara suresi 173, Mâide suresi 3 ve Nahl suresi 115. ayetlerde de besmelesiz kesilen hayvanlara yer verilmemiştir. Bu dört ayetin dördünde de haramların; kesilmeden ölmüş hayvan, kan, domuz eti ve Allah'tan başkasının adı anılarak kesilenler olmak üzere dört hayvansal gıda ile sınırlı olduğu belirtilmiştir. Besmele eğer farz olsaydı aynı şeylerin tekrar tekrar zikredildiği ayetlerde mutlaka "Bir de Allah'ın adı anılmayanlar/ besmele çekilmeden kesilenler" şeklinde buna da yer verilirdi. Hâlbuki en son indiği rivayet edilen ve haramların son kez tekrarlandığı Mâide suresinin 3. ayetinde bile "tezkiye ettikleriniz/kestikleriniz hariç" buyurularak kesim işlemine değinildiği halde besmeleden söz edilmemiştir. Hâşâ Allah Teâlâ En'âm 121. ayette söylediğini bu ayetlerde unutmuş değildir!

Kur'an bütünlüğüne bakıldığında besmele yani Al-

lah'ın adının anılması; biri kurban ibadetinde⁸, diğeri av bahsinde⁹ olmak üzere iki durumda emir ve/veya tavsiye edilmiştir. Yani hangi durumda besmele çekilmesi isteniyorsa onunla ilgili ayette "üzerine Allah'ın adını anın!" ifadesiyle besmeleyle açıkça yer verilmiştir. Fakat kurban ibadeti ve avlanma durumu dışında normal zamanlarda etlik hayvanların kesimi esnasında besmele çekilmesi gerektiğinden bahsedilmemiştir.

Netice itibarıyla hayvan kesiminde besmele çekilmesinin farz değil, sünnet olduğu¹⁰, besmele çekilmeden kesilen hayvanların da yenilebileceği sonucuna ulaşılmış bulunuyoruz. Aşağıdaki sahîh hadis de ulaştığımız bu sonucu kuvvetlendirmektedir.

Bir grup sahabî, Resûlullâh'a gelerek: "Ey Allah'ın elçisi! Bazıları bize et getiriyorlar. Üzerine Allah'ın adını anıp anmadıklarını bilmiyoruz. O etlerden yiyelim mi, yemeyelim mi?" şeklinde bir soru sorunca o da onlara şu cevabı vermiştir:

"Siz Allah'ın adını anın ve yiyin!"¹¹

Muhaddis ve lügat alimi Hattâbî: "Bu hadis, hayvan kesiminde besmele çekmenin şart olmadığını delilidir. Eğer şart olsaydı hakkında şüpheye düşülen o hayvan, mubah kabul edilmezdi..." derken¹² Mühelleb b. Ebî Sufre de konuyla ilgili olarak şunları söylemiştir:.

"Besmelenin farz olmayışının kaynağı bu hadistir. Çünkü onların yerken çektikleri besmele, kesim esnasında çekilmeyen besmelenin yerine geçmiştir. Bu da onun sünnet olduğunun delilidir. Çünkü hiçbir sünnet, farzın yerine geçmez..."¹³

8 Hac, 22/28, 34, 36.

9 Mâide, 5/4.

10 Hadis kaynaklarında yer alan sağlam bilgilere göre Nebîmiz Muhammed Mustafâ sallallâhu aleyhi ve sellem sadece hayvan keserken değil; yemeğe başlarken, abdest alırken, elbise giyerken, bineğe binerken, cenazeyi kabre indirirken, eve girip çıkarken, kapıları kilitleyen, kap-kacağın üzerini örten ve hatta karı koca ilişkisinden önce dahi besmele çekilmesini öğütlemiştir. Bütün bunlar -haram olmayan- bir işe başlarken Allah'ın adını anmanın, Nebîmizin ihmal etmediği kuvvetli bir sünneti olduğunu göstermektedir.

11 Buhârî, "Tevhid", 13, "Zebâih", 21; Ebû Dâvûd, "Edâhi", 13-19; İbn Mâce, "Zebâih", 4.

12 Şevkânî, Neylû'l-Evtâr, c: 8, s. 158.

13 Şevkânî, a.g.e., c: 8, s. 158.